

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14174438>

BASKETBOL SPORTINING PAYDO BO'LISHI

Husanov G'aybulla Usmanovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Basketbol sportining paydo bo'lishi haqida ma'lumot berilgan. Bu sport turining hozirgi kunga qadar bosib kelgan davrlari va bosqichlari bayon etilgan.

Kalit so'zlar. *Basketbol, ommaviy sport, taktik tafakkur, tahliliy usul, savat, to'p, ochko, professional liga, turnir.*

ПОЯВЛЕНИЕ БАСКЕТБОЛЬНОГО СПОРТА

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о возникновении баскетбола. Описаны периоды и этапы развития этого вида спорта.

Ключевые слова: *Баскетбол, массовый спорт, тактическое мышление, аналитический метод, корзина, мяч, очки, профессиональная лига, турнир.*

EMERGENCE OF BASKETBALL SPORTS

ANNOTATION

This article provides information about the emergence of basketball. Periods and stages of this sport are described.

Keywords: *Basketball, mass sports, tactical thinking, analytical method, basket, ball, points, professional league, tournament.*

Kirish.

Basketbol bugungi kunda dunyo miqyosida ommaviy sport turlaridan biri bo‘lib, millionlab muxlislar va o‘yinchilarni o‘ziga jalb etadi. Ushbu sport turi jismoniy tayyorgarlik, tezlik va taktik tafakkurni talab qiladi. Basketbolning paydo bo‘lishi va rivojlanishi tarixi o‘ziga xos qiziqarli jarayonlarga ega bo‘lib, uning shakllanishida ko‘plab omillar rol o‘ynagan. Maqolaning asosiy maqsadi – basketbol sportining ilk paydo bo‘lishi, unga olib kelgan sabablar va o‘yin qoidalarining shakllanish jarayonini yoritishdir.

Usullar.

Basketbolning paydo bo‘lish tarixi va rivojlanishini o‘rganishda tarixiy va tahliliy usullardan foydalanildi. Tadqiqot doirasida basketbolning asoschisi Jeyms Neysmitning yozuvlari, tarixiy manbalar, ilmiy maqolalar va sport tashkilotlari tomonidan chop etilgan materiallar tahlil qilindi. Ushbu manbalar orqali o‘yinning ilk yillaridagi rivojlanish bosqichlari va o‘zgarishlar o‘rganildi. Tadqiqot ma’lumotlaridan foydalangan holda basketbolning asosiy qoidalari va texnikasi qanday shakllanganini tahlil qilishga alohida e’tibor qaratildi.

Natijalar.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, basketbol sportining paydo bo‘lishi va rivojlanishi quyidagi asosiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Paydo bo‘lishi va ilk bosqichlar: Basketbol 1891-yilda AQShning Massachusetts shtatidagi Springfild shahrida Jeyms Neysmit tomonidan yaratilgan. Neysmit, o‘sha paytda jismoniy tarbiya o‘qituvchisi bo‘lib, qish mavsumida talabalar orasida ommaviylikni saqlab qolish va ularning jismoniy faolligini oshirish maqsadida yangi o‘yin yaratish zaruriyatiga duch kelgan. Shu tariqa, u basketbolni yaratishga qaror qildi va o‘yin uchun dastlab 13 ta qoidani ishlab chiqdi.

Ilk qoidalar va o‘yin texnikasi: Neysmit tomonidan ishlab chiqilgan qoidalarga ko‘ra, o‘yinchilar raqib jamoa savatiga to‘pni uloqtirish orqali ochko yig‘ishlari kerak edi. Dastlab, savat sifatida shaftoli savatlari ishlatilgan, o‘yinchilar o‘zlarining joyidan harakatlanmagan holda savatga to‘p tashlashgan. Keyinchalik o‘yin qoidalari

takomillashib, to'pni qo'l bilan olib yurish, uzatish va turli harakatlarni amalga oshirish imkoniyati yaratildi.

Oradan ko'p o'tmay savatcha hozirgi zamon shaklini oladi, lekin shchit esa o'zining hozirgi kattaligiga 1895-yilda erishadi. Ayni maxalda shchitni oq rangga bo'yab qo'yganlar, 1909-yilga kelib esa shchitni yaltiroq plastinadan tayyorlay boshlaganlar. Maydonda to'pni olib yurish qoidasi 1896-yilda kiritilgan. To'pni tortib olish ham unga qiyin emas edi. Oradan uch-yil o'tgach, basketbolda foydalanilayotgan futbol to'pi maxsus tarzda tayyorlangan basketbol to'piga almashtirildi. O'yin texnikasining tez takomillashishi va o'yinchilar harakatchanligining ortib borishi shunga olib keldiki, 1896-yilda jamoalar tarkibini 5,7 yoki 9 o'yinchi bilan cheklab qo'yish to'g'risida bir bitimga kelishildi. O'yinda necha kishilik jamoa ishtirok etishi o'yin maydonining kattaligiga bog'liq bo'lgan. Tez orada jamoadagi o'yinchilar soni butunlay standart holga keltirildi, ya'ni bir vaqtning o'zida 5 kishidan ortiq o'yinchi qatnashishiga ruxsat etilmaydigan bo'ldi va basketbol bosqichma-bosqich rivojlanib bordi [1].

Rasmiylashtirish va tarqalishi: 1893-yilda basketbol AQShdan tashqariga chiqib, Kanada va boshqa mamlakatlarda o'ynala boshlandi. 1936-yilda basketbol ilk bor Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritildi, bu esa o'yin ommaviylashishiga katta turtki berdi. Basketbol xalqaro sport turi sifatida keng tarqalib, turli qit'alarda rasmiy turnirlar tashkil qilindi va professional ligalar faoliyat yurita boshladi.

Muhokamalar.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, basketbolning yaratilishi tasodifiy emas, balki o'sha davrda jismoniy tarbiya tizimida mavjud bo'lgan ehtiyojlar asosida paydo bo'lgan. Jeyms Neysmitning basketbolni ixtiro qilishdan maqsadi – yoshlarni qish mavsumida jismoniy faollikka undash edi. Dastlabki qoidalarning sodda va tezkor tuzilishi o'yin ommaviylashishiga imkon yaratdi. Keyinchalik, qoidalar va o'yin texnikasining rivojlanishi, professional ligalar tashkil qilinishi basketbolni dunyo miqyosida keng ommalashtirishda muhim omil bo'ldi.

Bundan tashqari, basketbolning keng ommalashishi va texnikasining takomillashishi boshqa sport turlariga ham ta'sir ko'rsatib, ularni rivojlantirishda muhim rol o'ynagan. Bu sport turi o'zining dinamikasi va murakkab taktikasi bilan boshqa sport turlaridan ajralib turadi va dunyo bo'ylab mashhurligini saqlab kelmoqda.

Xulosa.

Basketbol sportining paydo bo'lishi va rivojlanishi insoniyatning jismoniy tarbiya sohasidagi ehtiyojlariga javob sifatida yuzaga kelgan. Neysmit tomonidan yaratilgan oddiy va samarali qoidalar o'yinning ommalashishiga va xalqaro sport turi sifatida tanilishiga asos bo'ldi. Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritilishi, professional ligalar tashkil etilishi basketbolning tezkor rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. Basketbol bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida professional va havaskor o'yinchilar tomonidan sevilib o'ynaladigan sport turlaridan biri sifatida tanilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Ahmedov G'ayratjon Qosimovich. Basketbolning paydo bo'lishi va rivojlanishi tarixi. *Oriental Renaissance: educational, natural and social sciences*. 2022.
2. Abdumalikov R. Eshnazarov J. Jismoniy madaniyat va sport tarixi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 1993.
3. Yarashev K.D. Jismoniy tarbiya va sportni boshqarish. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Abu Ali Ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2002.
4. Юнусова Ю.М. Теория и методика физической культуры. Учебное пособие. – Ташкент: УзГосИФК 2007.
5. Asror o'g'li, A. O. (2024). RAQAMLI MUHITDA INKLYUZIV TA'LIM. ALOHIDA TA'LIMGGA MUHTOJ TALABALAR UCHUN IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR. *Modern education and development*, 11(3), 173-179.
6. Asror o'g'li, A. O., & Hamza o'g'li, M. O. (2024). ONLAYN TA'LIM O'QITUVCHILARNI BAHOLASHDA KASBIY FAOLIYAT SOHASI SIFATIDA: ELEKTRON KURSLARDAN, MOOCLARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI. *Modern education and development*, 11(3), 166-172.

7. Iskandar o'g'li, S. B., & Hamza o'g'li, M. O. (2024). TA'LIMNING TURLI DARAJALARIDA ONLAYN TA'LIMNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK JIHATLARI. *Modern education and development*, 11(3), 133-140.
8. Botirovich, X. S., Murodullo o'g, J. O. T., & Iskandar o'g'li, S. B. (2024). PYTHON DASTURLASH TILINING KELIB CHIQISHI. *Modern education and development*, 11(3), 120-126.
9. Botirovich, X. S. (2024). RAQAMLI MUHITDA O 'QITISH TEXNOLOGIYALARI VA MODELLARI. *Modern education and development*, 11(3), 155-161.
10. Sunatov, J. R., Shamatova, G., & Maxmanazarov, O. (2024). TA'LIMDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH (MS POWERPOINT AMALIY DASTURIY TA'MINOT MISOLIDA). *Talqin va tadqiqotlar*, (28).
11. Raxmonov, X., & Sunatov, J. R. (2022). O 'ZBEK TILI KOMPYUTER LINGVISTIKASI YO 'NALISHIDA OLIB BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
12. Sunatov, J. R. (2023, December). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O 'RNI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic: "Priority areas for ensuring the continuity of fine art education: problems and solutions"* (Vol. 1, No. 01).
13. Abduvaliyev, A. A., & Sunatov, J. T. (2024). IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISHDA TREND MEZONIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Экономика и социум*, (2 (117)-1), 69-73.
14. Boymurotovna, X. N., Islambay o'g'li, I. A., & Ruxsora, B. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA PSIXOLOGIYADAGI ROLI. *GOLDEN BRAIN*, 2(16), 36-41.
15. Botirovich, X. S., Murodullo o'g, J. O. T., & Akbar o'g'li, S. R. (2024). INTERNET VA "KUMUSH ASR" YANGI IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR. *Modern education and development*, 11(3), 127-132.
16. Iskandar o'g'li, S. B. (2024). VIRTUAL O 'YINLARNING YOSHLAR ONGGIGA TA'SIRI. *GOLDEN BRAIN*, 2(16), 31-35.